

Pintsliga tõmmatud **LINNAD**

AAVO KOKK
ANDRES EILART

150 EESTI LINNA MAAILMAS

Pintsliga tõmmatud LINNAD

AAVO KOKK
ANDRES EILART

2012

Toimetaja: Vilve Torn

Kujundaja: Helen Kokk

Keeletoimetaja: Sven Saun

Kaardid: Regio, © Regio 2012, www.regio.ee/kaardid

Kirjastaja: Hea Lugu

Trükikoda: Tallinna Raamatutrükikoda

www.maastikumaal.ee

Kunstiteoste reprod © EAÜ 2012

© Aavo Kokk ja Andres Eilart

ISBN 978-9949-489-18-3

Kunstiatalast toetab
Nordea

●●● Eesti Päevaleht

REGIO

MaaLeht

EESTI EKSPRESS

Eesti linn ja eesti kunstnik

Andres: Kas Barcelona kõlab eesti linnana?

Aavo: Ma käin seal hää meelega ja eestlasi on seal ka alati, kuid ega ta ikka päris eesti linn ole. Samasuguseid pooleesti linnasid on kogu Euroopa täis.

Andres: Seda küll, aga Barcelona olümpiale läks ju Eesti 1992. aastal üle aastate taas iseseisvana ja Erika Salumäe tõi seal kohe kulla koju. Mäletad, kuidas sai koos olümpiavõitjaga pead vangutatud, kui lipp läks vardasse tagurpidi?

Aavo: Selline Barcelona on Eesti jaoks märgiline linn. Võtame sisse! Mida sa arvad aga Chicagost?

Andres: Tapamajade ja Al Capone linn... Kuid eestlased?

Aavo: Seal on tubli eesti kogukond, Eesti Maja ja Eesti tänav. Ent lisaks on Chicago sama tähenduslik kui Barcelona. Just sealses ülikoolis on täiuseni arendatud majandusideoloogia, millest on juhitud uue aja Eesti ja mis aitas meil rajada Euroopa kõige kiiremini kasvava majanduse.

Andres: Kõnekas. Ja eks selle raamatu üks ideid ongi mõttemaailma avardada. Üle ilma on palju pagulaskeskusi – Kanadas ja Rootsis; Austraalias ja Saksamaal –, mida peab näitama. Nende kõrval on aga vahva tuua esmapilgul ootamatuid valikuid. Näiteks Marrakech, kust eesti kultuurilugu rasvase jutuga läbi põrutab. Või millist raha on eestlased keerutanud kauges Caracases!

Aavo: Eestlased on jõudnud ikka igale poole. Ja õnneks on olnud ka kunstnikke, kes neid eesti linnasid on maalinud. Kunst annab eestlaste seiklus-

tele maailmas täiesti uue nüansi. Milliseid lugusid saab kunsti kaudu jutustada! Anda uudiseid ja poetada niidiotsi. Esitada küsimusi ja pakkuda vastuseid.

Andres: Pealegi leidsime ju tiptasemel kunstnikke, kellest siinsed kunstispetsid pole ehk kuulnudki. Üllatavaid leide oli ikka ütle mata palju.

Aavo: Meie esimeses raamatus „Pintsliga tõmmatud Eesti” panime kaardile Eestis tehtud maastikumaalid ja saime kultuuriloolise reisijuhil. Võrreldes tollega on selle raamatu tegemine olnud päris pöörane sebumine. Sa tead, et üks või teine linn peab kindlasti raamatus olema, aga katsi siis leida sobilik töö.

Andres: Tegelikult oli parasjagu detektiivitööd ka kodu-Eesti väiksemate linnadega. Võtsime raske ülesande – näidata kunstnike abiga välislinnade kõrval Eestimaa kõiki praeguseid linnu. Mind küll üllatas, et eesti kunstnikud on nii vähe väikelinnades ringi käinud. Kuid ega loodus tühja kohta salli. Igas linnas elavad oma meistrid, kellest nii mõnigi on selles raamatus.

Aavo: Ja taas leidsime huvitavaid töid ja andekaid kunstnikke. Ja suur tänu nendele kümnetele inimestele, kes meid seejuures aitasid.

Andres: Lisaks on siin üksjagu palju töid eesti linnadest, mis on tehtud just raamatu jaoks. Täiesti uus materjal. Võib-olla on siin peidus järgmised kuulsad teosed, mida läbi aegade imetletakse.

Aavo: Sedasi koguneski eestlaste 150 linna ja linnakest, 159 kunstnikku ja kamaluga eesti lugusid.

Andres Silart Gavo Kolele

N 58.1260° E 25.3592°

Abja-Paluoja

Paremale läheb tee Viljandisse, otse minnes jõuame Abja-Paluoja keskusesse. Seisame koos kunstniku vanal raudteetammil. Siit läks kunagi läbi Mulgi raudtee, mis ühendas aastatel 1897–1973 Mõisaküla ja Viljandit. Just see raudtee tegi Abja-Paluoja linnaks, kuigi ametlikult tuli linna tiitel alles 1993. aastal.

Võib-olla oleks Abja-Paluoja veel suurem koht, kui teoks oleks saanud plaan ehitada siit raudtee ka Valka. Lugu oli selles, et Pärnust Valka sai rongiga küll, kuid alates Mõisaküläst sõitis rong läbi Lāti. Enne sõda tähendas see hulganisti tolliprobleeme, sest kaupade aktsiisimaksud olid erinevad. Inimesed viskasid Eestis odavalt ostetud kauba Lätis rongi aknast välja, kus nende äripartnerid selle üles korjasid ja kallimalt maha müüsid. Ja üks suudeti ka Lätist salakaupa rongi sokutada.

See ei meeldinud ametnikele põrmugi ja sealt tekkiski plaan uue raudtee ehitamiseks Eesti pinnale. Raudteetamm tehti valmis, osaliselt pandi maha liipridki. Siis tuli nõukogude võim ja sõda ning uued võimud käsitlesid Eestit-Lätit ühtse majanduspiirkonnana. Nii polnudki enam oluline, kustkaudu rong täpselt sõidab.

Tegelikult sai Abja-Paluoja alguse Halliste jõkke suubuva Paluoja ääres olnud kõrtsist. Siitkaudu veeti 19. sajandi lõpus Tartumaa lina Pärnu sadamasse. Siin hakati pidama sügislaata, millest sai Eesti suurim kariloomade jaarmark. Riia lihunikud maksid head hinda ja nii aeti Paluoja kõrtsi juurest ostetud lehmad suurte karjadena Läti kaudu Riia poole tapale.

Abja nimi tuleb kohalikust mõisast, mis pole ka Enno Alliku maalitud teeristist kaugel, vast nii kaks kilomeetrit meie selja taga. Abja mõisnik oli Eestis üks esimesi, kes hakkas massiliselt eestlastele talusid päriseks müüma. Nii võiks öelda, et see päris eesti kapitalism on just Abjast pärit.

Üsna Abja mõisa lähedal, kohe Valga maantee ääres on Lopa talu. Seda pidas sada aastat tagasi Märt Erg, keda eestlased teavad paremini kui isekat ja ihnsat Mogri Märti samuti Abja mehe August Kitzbergi näidendist „Kauka jumal”. Eks varakapitalismis juhtub ikka, et nina aetakse liiga püsti ja oma varanduse kiitmisega minnakse liiale.

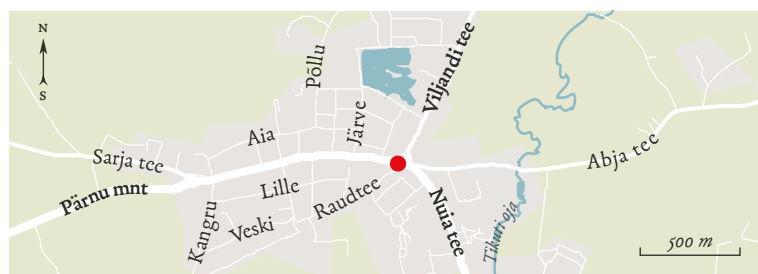
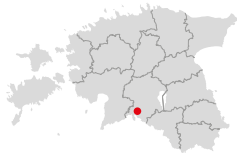
Enno Alliku maalil tasub tähele panna ühte tegelast säääl vasakul, teisel pool ringteed – puust mees Mulgi kuues. Niisuguseid seisab tee ääres veel mõnes kohas Mulgimaal. See on selle kandi sümbol, mida rahvas siiski presidendiks kutsub. Põhjust on – Eesti president Toomas Hendrik Ilves on vabariigi aastapäeva vastuvõtul just nõnda riides. Abja-Paluoja loodes asub ju Toomas Hendrik Ilvese päris kodu – Ärma talu.

Abja vallast on pärit paljud tuntud kunstnikud – Märt Pukits, Märt Laarman, vennad Murakinid, August Vomm. Selle etüüdi autor Enno Allik on siiski Karksi-Nuia mees. Praegu siitkandi aktiivseim kunstnik.

Enno Allik, „Etüüd Abja-Paluojaalt”, 2012
Autori kogu

S 34.9704° E 138.6516°
S 34.9203° E 138.6027°

Adelaide, Austraalia

Anni Luur-Fox elab Hahndorfis – umbes pooletunnise autosõidu kaugusel Adelaide'ist. Vanasti oli see üks tubli saksa linn, mille asutasid 1839. aastal Preisimaa Sileesiast Austraaliasse ümber asunud tõsiusklikud luterlased.

Tulijate laeva kamandas Taani kapten Dirk Meinhertz Hahn, sealt ka linna nimi. Hahndorf on kõige vanem mittebriti asula Austraalias. Rohelise Mandri suurlinnade sekka kuuluv Adelaide on samuti eriline, sest pole kunagi olnud karistuskoloonia. Siin elasid algusest peale vabad inimesed.

Sileeslased olid need, kes hakkasid uuel kodumaal veiniasjandust uurima. Adelaide'i juures asuvat ja praegu riigi suurimat veinipiirkonda Barossa orgu kutsusid nad Uueks Sileesiaks. Siit pärit Penfolds, Wolf Blass ja Jacob's Creek vaatavad vastu paljude Eesti üli- ja pisipoodide riulitelt.

Tookord oli Austraalia immigratsioonipoliitika hoopis teine kui pärast Teist maailmasõda, mil siia saabusid tuhanded eestlased. Siis ei proovinud keegi sakslasi austraallasteks muuta. Nii ongi Hahndorf ikka üsna saksalik ja restoranideski pakutakse saksa toitu. Küll jäi Austraalia valitsus hätta siis, kui algas Esimene maailmasõda ja sakslased muutusid järsku vaenlasteks. Seetõttu sai ka Hahndorf ajutiselt uue nime – Ambleside.

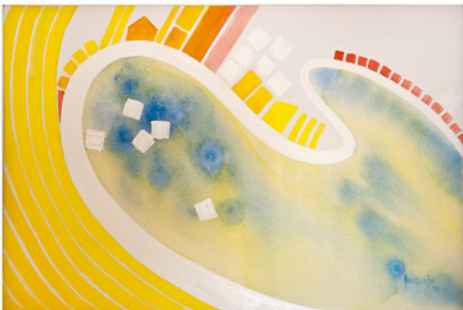
Eestis sündinud Anni Luur oli just lõpetanud Adelaide'i Ülikooli Lõuna-Austraalia kunstikooli, kui eestlastest kunstnikud Hahndorfis näitust korraldasid. Anni kutsuti kampa ja see muutis ta elu. Järgnevatel aastatel joonistas ta hulgaliselt linna ajaloolisi hooneid ja on senini üks aktiivsemaid kohaliku muinsuskaitse liikumise tegelasi.

Anni esimestest Hahndorfi aastatest pärineb ka hulk Adelaide'i ajalooliste hoonete joonistusi, millest valisime siia Mitchelli maja. Sellest hoonest sai alguse Adelaide'i Ülikool. Avatud meelega asutus, mis näiteks Harry Potteri raamate edust inspireerituna lisas õppekavasse nõiakursuse, kus käsitletakse maagiliste rituaalide korraldamise ajalugu ja praktikat.

Anni Luuri teine töö kujutab Melbourne'i-Adelaide'i kiirteed, mis muutis 1970-ndatel Hahndorfi sisuliselt Adelaide'i äärelinnaks. Kunstnik maalib Lõuna-Austraalia liiklusameti hoonesse hiigel-

suure pannoo ja tegi sellest hiljem endale väiksema koopia. Anni ütleb, et soovis hoogsalt abstraktse tööga näidata, millist kergendust pakub Hahndorfi elanikule võimalus poole tunniga Adelaide'i jõuda.

Adelaide on kange eesti linn. 1952. aastal loodud Austraalia Eesti Seltside Liidu juhatus on külakorda kolme aasta kaupa Sydneys, Melbourne'is ja Adelaide'is. Saksamaa põgenikelaagritest jõudis Adelaide'i enam kui tuhat eestlast. Siin on tegutsenud male- ja golfiklubi, nais-, mees- ja segakoor, akadeemiline ja üliõpilaskorporatsioonide koondis, skaudid ja gaidid, üliõpilaskond ja kirik, veteranide klubi ja võitlejate ühing, teater ja kool, ning mida kõike veel.

Anni Luur-Fox, „Adelaide'i kiirtee“, 1986/2006
Lõuna-Austraalia liiklusameti kogu / autori kogu

Anni Luur-Fox, „Adelaide'i Ülikool – Mitchell Building”, 1975
 Autori kogu

N 57.8305° E 26.5276°

Antsla

Praegu on siin vaikne. Antslas elab 1650 inimest. Liiga vähe pole, liiga palju ka mitte. Siiski on igal aastal augustis Antsla korraks suuremate Eesti linnade seas – Hauka laadale sõidab kokku kuni 60 000 inimest. See on pikima ajaloo suurim laad Eestis. Müügil on kõike – autod ja traktorid, taimed ja seemned, tekid, vaibad, rõivad, kotid, suitsuvorst, vanakraam, käsitöö ja ei tea mida veel. See Veski ja Metsa tänava nurgal seisev maja on siis melu keskel.

Tartus sündinud, Tallinnas arhitektiks õppinud ja Pärnu linnavalitsuses arhitektina töötanud Piret Looveerel on kombeks põhimagistraali läbimise asemel külateid pidi kolistada. Ütleb, et on alati armastanud aguleid ja tagahoove. Võib vabalt tänavale maha istuda ja värvid välja võtta. See Antsla maja inspireeris ja mõjus mõnusalt. Ühelt poolt kolme-, teiselt poolt kahekorruseline, päris omanäoline agulimaja. Pildistas ja pärast maalis. Värviküllaselt ja natuke Karl Pärsimäe laadi. Tegi terve seeria selliseid töid Eesti linnadest ja siis töödest omakorda näituse „Eesti elamud”.

Toda näitust kommenteerides on ta öelnud: „Sellest, missuguses kohas juhtud elama, sõltub paljuski, missugust elu sa elad. Maalides konkreetset pilti mõtisklesin erinevate asjade üle: mis põhjustel on see koht niisuguseks kujunenud, kuidas ma sinna sattusin, mis mind selle koha juures paelus, kuidas oleks seal ise elada. Olen üles kasvanud turvalises keskkonnas 70-ndatel ehitatud eramajas, kus oli oma aed. Teise linna õppima siirdudes sain kogeda nii eri sorti suuri ühikaid, kesklinnakorterit kui ka keldrituba, kust nägi vaid koeri ja möödujate jalgu. Ühes eramajas, mida üürisime, tassisime pangea solgivett välja hoovis asuvasse kraavi, sest kanalisatsiooni seal polnud; samuti oli külm, kuid selle-eest jälle palju ruumi. Välismaal elades kumasid suurlinna autotuled otse magamistuppa. Pärnus sain esmakordselt tunda aguliromantikast ja armusin tollesse vanade väikeste puumajade miljösse jäägitult. Kodusid on mul olnud erinevaid ning iga elatud koht on midagi andnud – võime olla uudishimulik ja avatud ning leida huvipakkuvat kõikjal.”

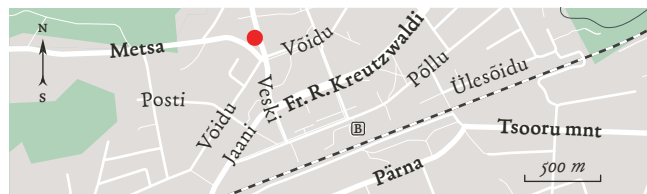
Eestis on üsna mitu linna, mis on seal selle pärast, et sinna rajati raudtee. Nii ka Antsla. Vanasti oli Antsla umbes neli kilomeetrit Otepää poole. Vasallilinnus laius seal kindlasti juba 1405. aastal. Nüüd on selle koha nimi Vana-Antsla. Päris Antsla on aga seal, kuhu rajati 1889. aastal Riia–Peterburi liini raudteejaam. Siis oli jaama nimi lähima talu järgi Hauka – sealt siis ka Hauka laad.

1920. aastal sai Haukast Antsla ja 1938. aastal Antslast linn.

Muide, vaid kaks kilomeetrit Antslast lõunasse jäävas Oe külas sündis Karl Pärsimägi. Hauka ja Antsla linn polnud talle võõrad.

Piret Looveer, „Väikelinna agulimaja”, 2009
Erakogu

N 48.3681° E 10.8935°

Augsburg, Saksamaa

Augsburg on üks neist linnadest, kus 1940-ndatel tekkis vägev eesti kogukond. Pärast Teist maailmasõda koondati eestlased Saksamaal sealsetesse põgenikelaagritesse. Vähe leidis neid laagreid, kus elasid ainult eestlased, kõrvuti oldi ikka lätlaste, leedulaste ja teistega. Nii ka Augsburgis.

Mida kõike eestlased siin ei korraldanud. Laulukoorid, näiteringid, rahvatantsurühmad. Koolid, kontserdid, näitused, spordiüritused. Silma paistab Augsburg aga kahe üliolulise sündmusega. Esiteks 1947. aasta august, kui Augsburgis toimus Saksamaa eestlaste laulupidu. Laulukoore oli kõigist eestlaste põgenikelaagrist üle Saksamaa. Kohale tuli 5000 eestlast. Vahest kõige uhkem pidupäev eesti põgenike hulgas Saksamaal. Koorijuhtide hulgas oli ka noor ja temperamentne lauluisa Roman Toi. Väliseestlaste Ernesaks. Tõenäoliselt väisas seda laulupidu ka kunstnik Märt Roosma.

Siin sündis ka ajaleht Eesti Rada – praeguseks vanim ilmuv väliseesti ajaleht. Aasta oli 1945, kui Augsburg-Hochfeldi põgenikelaagrisse jõudis Ferdinand Kool, ülesandeks korraldada laagri informatsioonisüsteemi. Kool nõutas välja loa hakata siin ajalehte ilmutama. Samal aastal esimene number neljaleheküljelisena tuligi. Alguses ilmus Eesti Rada kord nädalas, tiraaziga 3000. Aasta hiljem tõusis trükiarv juba 6000 peale. Nii suur oli siin lehe sihtrühm.

Sõjaväevõimud nõudsid alati kogu lehe tõlkimist inglise keelde. 1946. aasta veebruaris ajas vabariigi aastapäevale pühendatud 12-leheküljeline number kontrollijad endast välja ja leht isegi sulgeti korraks. „See ei ole mingi laagri leht, vaid see on iseseisva riigi ajaleht!”

Augsburgis trükiti Eesti Rada kuni 1950. aastani, siis läks see üle Geislingeni. 1990-ndate keskel toodi trükkimine aga Eestisse. Kui näiteks Geislingenis välja antud mõneti rivaalitsev eesti ajaleht Eesti Post lõpetas ilmumise 1952, siis Eesti Rada ilmub senini. Kajastab valdavalt Saksamaa ja Euroopa eestlaskonna eluolu, aga vahendab ka kodumaa tähtsündmusi. Paljudele lugejatele ainuke eestikeelne leht üldse. Põhiosa lugejatest elab mõistagi

Saksamaal, kuid neid on kaugemalgi. Näiteks USA-s, Rootsis, Venezuelas, Uus-Meremaal.

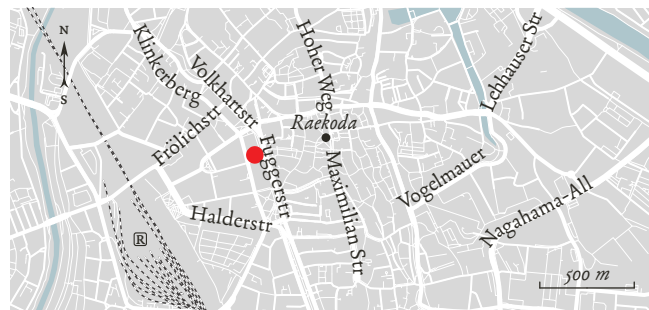
Augsburg-Hochfeldi laager võttis enda alla üsna piraka ala. Üks serv piiratud kaubajaama raudteeliipritega, teine pool servatud Augsburgi linnaga. Tavaline elu. Isegi must turg tegutses. Eestlased ajasid puskarit, leedulaste käes oli lihakaup, lätlased äritsesid muu toidu ja tarbeesemetega. Hochfeldi laagri puskar oli nii hinnatud, et Augsburg ja selle lähem ümbrus jäid kitsaks.

Siinsetel vanadel linnatänavatel kõndides saab tunda linna omaaegset tähtsust. Õhus on Fuggerite pankuri- ja kaupmehedünastia hõngu. Märt Roosmal on Augsburgist mitmeid vaateid vanalinnale ja toomkirikule. Põltsamaal sündinud Roosma esimesed sõjajärgsed aastad mööduvadki Saksamaal, kuid osalt ka Rootsis. Hiljem viib elutee Tasmaania saarele Hobartisse. Sealt tegi Roosma Eesti Kunstimuuseumile suure kingituse. Mees saatis Eestisse 366 teosest koosneva kogu, millest põhiosa moodustasid tema hea sõbra Eduard Viiralti tööd. On arvatud, et Roosma aitas Viiraltil omal ajal ka teoste müüki korraldada.

Märt Roosma, „Fuggerstrasse. Augsburg”, 1947
Eesti Kunstimuseum

N 41.3788° E 2.1752°

Barcelona, Kataloonia

Barcelona. Aasta on 1992 ja masti kerkib sinimustvalge. Erika Salumäe võitis siinsel kummi-lõhnalisel velotrekil Eestile olümpiakulla. See on eestlaste esimene kuldmedal pärast iseseisvuse taastamist. Lipp kerkib, aga Erika näeb silmanurgast, et midagi on täiesti valesti. Ta vangutab pead, endal pisarad kurgus – lipp tõuseb tagurpidi. Valge on ülal- ja sinine allpool. Eesti lipp oli spordi-areenidel veel tundmatu. Hiljem on spordisangarid Eesti lippu maailmale palju tutvustanud.

Just Barcelona suveolümpial 1992, kuhu mindi esmakordselt sinimustvalge all, kandis avatsere-moonial Eesti lippu omaaegne legendaarne kümnevõistleja Heino Lipp. Märgilise perenimega mees.

Külma sõjaga ametis olnud poliitikud lükkasid ürgandeka Eesti sportlase Heino Lipu rahvusvahe-listelt üritustelt kõrvale. Nii ei pääsenud meie tippkümnevõistleja 1948. aastal Londoni olümpiamän-gudele. Kümnevõistluse võitis noor ameeriklane Bob Mathias 7139 punktiga. Neli päeva hiljem põrutas Lipp Tartus vastuseks 7584 punkti... Ka neli aastat hiljem ei päästa Nõukogude Liit meie meest Helsingi olümpiamängudele. Alles 70-aastasena jõuab Lipp lõpuks olümpiale. Barcelonas. Eesti lipp uhkelt käes.

Sportlaste auks lehvitati sinimustvalget vargsi juba neli aastat varem. Kui Nõukogude Liidu eest võistelnud Erika Salumäe ja Tiit Sock naasid olümpiavõitjatena 1988. aastal Souli olümpiamän-gudelt, lehvitsid Tallinnas Raekoja platsil samuti rahvuslipud. Páris esimene sportlane, kes pärast

Eesti iseseisvuse taastamist meie lipu all medali võitis, oli ujuja Indrek Sei. See juhtus 1991. aasta lõpus Saksamaal Gelsenkirchenis peetud lühiradade MM-il.

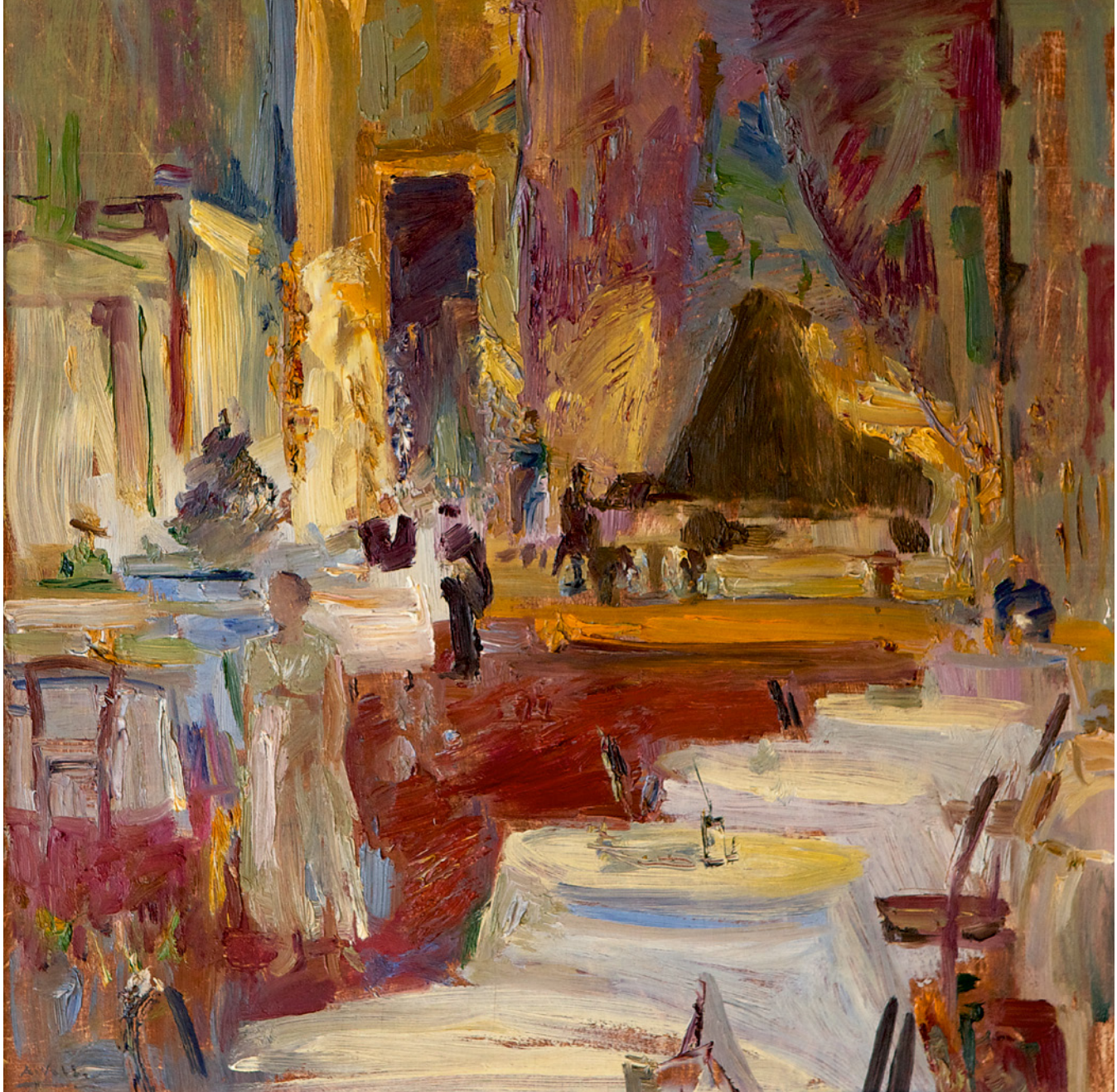
Legendaarne Ado Vabbe väisas Hispaaniat ja suurt kultuurilinna Barcelonat 1928. aasta suvel. Vabbe reisist on säilinud kirjavahetus oma tulevase elukaas-lase Hilda Klaasseniga ja kunstniku saadetud kaartide põhjal võib tegelikult páris täpselt reisi marsruuti määrata. Vabbe oli vaimustuses Friedebert Tuglase kümme aastat varem ilmunud Hispaania reisikirjast, mis andis reisile hoogu juure. Barcelonast jäävad Vabbele meelde laiad tänavad ja parkide rohkus, mis kõik meenutavat Pariisi. Siin vaatab ta ka härjavõitlust, mis sugugi ei istunud. Barcelona pakkus loomingulist puhangut aga ka aastakümnete pärast, ja nii on ta

üksjagu pilte teinud tükk maad hiljem pelgalt mälu teetudes.

Vabbe sündis Tapa linnas, kus vanemad pidasid tollal üpris tähtsas raudteesõlmes puhvetit. Hiljem kolis perekond Rakverre, sealt edasi Narva, aga söögimaja peeti ikka edasi. Küllap sellest kasvaski välja Vabbe enda kohvikuarmastus. Ja kohvikuid on ju Barcelonas ohtrasti.

Pablo Picasso tegi oma esimesed kunstikatsetused just Barcelonas. Kunstnik Endel Kõks on kirjeldanud, et kuulus Picasso olla kunagi Vabbe paari akvarelli näinud ja taevani kiitnud. Teised allikad Vabbe isiklikust tutvusest Picassoga jutustada ei tea, kuid kes seda teab, millises kohvikus mehed täpselt trehvama juhtusid...

Ado Vabbe, „Barcelona kohvikus”, 1943
Tartu Kunstimuseum

N 52.5188° E 13.4005°

Berliin, Saksamaa

1891. aasta pimedal sügisõhtul kõmpis Riia linnast välja üks pikk noormees. See oli 25-aastane Ants Laikmaa. Mehel oli hull plaan – Riiast jalgsi Reini äärde minna, et seal Düsseldorfis kunstiakadeemias maalikunstnikuks õppida. Hädapärast oluks ju raha rongisõiduks, aga noor Laikmaa tahtiski tasa võtta. Süveneda iseendasse ja näha Saksamaad lähemalt. Laikmaa oli üldse kõva jalutaja, ka Taebla avastas ta 1913. aastal enda jaoks samal moel.

Düsseldorfis kõndis Laikmaa kuue nädalaga. Tee viis korraks läbi Berliini, aga see pilt pole siis tehtud. Maakingsepa meisterdatud jalavarjud olid tugevad ja pidasid reisi vastu. Tegelikult olid need isegi liiga kanged, sest kiskusid noorhärja kannad lõhki.

Lääne-Euroopa kunstikeskustest teatigi siinmail toona eelkõige Düsseldorfis, ja seal õppis enamik baltisakslastest meistreid. Gebhardt ja Dücker ametis akadeemia professoritena, Hoffmannil ja Bochmannil jagus samuti tuntut. Kõik nad pärinesid Eestist. Ja nii kihutaski Laikmaa Berliinist läbi, kuid õppis samal ajal Saksamaad tundma.

1909–1913 tuuritas kunstnik taas Lääne-Euroopas. 1912. aasta lõpus võttis ta Itaalias suuna Eestile ja sõitis selleks läbi Saksa linnade. Tee viis uuesti Berliini, sest siin elav rikas rootsi perekond tellis temalt portree. Berliinis teenitava rahaga plaanis Laikmaa hiljem kodumaal pesa punuma hakata. Sedasi on ta kirjanik Tuglasele kirjutanud, endal ilmselt meelest läinud, et raha veel sugugi polnud, ainult hunnik võlgu. Eks Laikmaa armastas laia elu. Lõpuks Berliini jõudes selgus, et modell on mitu nädalat linnast eemal. Osaliselt seepärast jäigi Laikmaa nüüd paariks kuuks Berliini. Trehvas isegi

vanade semudega, sealhulgas Nikolai Triigi ja Friedebert Tuglasega. Triik on just siin Laikmaast kuulsa portree teinud. Berliin oli eesti kultuuritegelaste ristmik. Suuri eestlasi tegutses Berliinis toona rohkemgi, näiteks asus Hiiu-maa helilooja Rudolf Tobias 1910. aastal elama just siia.

Reisipilte maalib Laikmaa sageli, oli selles kiire ja terav. Hoog on ka Berliini toomkirikut kujutavas töös – kunstnikku huvitas suurlinna rütm. Kiriku enda pisidetailidelt libises ta üle, tõtlik iseloom sundis tornidki pildiservas pooleks lõikama. Berliin on isegi tempokas. Pärast selle pildi valmimist Laikmaa enam pikemaid välisreise ei teinud, nii on see tema viimaseid võõrsil tehtud töid.

Pastelli oskas Laikmaa käsitleda. Imevägi, kuidas ta habrast tehnikat valdas. Muidugi oli pastell käepärasem kui õlimaali viljelemine, rutakale loomule omasem. Ja odavam. Võib-olla meelitasid Laikmaa Berliini toomkiriku juurde ümberkaudsed kuulsad muuseumid. Ent ka kirik on silmatorkav, siit avanevad vaated turistide lemmiktänavale Unter den Lindenile, teletornile jne.

1944 tabas kuplit süütepomm, tipp kukkus läbi kirikupõranda hauakambrisse. Korralikum rekonstrueerimine algas alles 1975. aastal.

Ants Laikmaa, „Berliin”, 1913
Enn Kunila kogu

S 27.4582° E 153.0331°
S 26.4060° E 153.1165°

Brisbane ja Päikeserannik, Austraalia

Peale Caracase pole ükski linn selles raamatus ekvaatorile nii lähedal kui Brisbane. 2008. aastal sinna sattunud Kertu Ehala kirjeldab seda kohta nii: „Koduaias ripuvad puu otsas püütoidid. „Sõrmuste isanda” stiilis hiiglasliku sisaliku olemisega sõbralikud vesidraakonid söövad su käest juustu ja metsikud kalkunid tuuseldavad aianurgas kenasti sisse seatud peenrasse oma pesa teha.”

Paljud Austraaliasse asunud noored eestlased aga nendivad siin levinud arvamust, et inimene on iseendale määratult ohtlik. Kui midagi juhtub, pole see inimese, vaid hoopis riigi või maaomaniku vastutus. Seetõttu on kõik kohad täis silte täpsete juhistega, mida täpselt tohib ja ei tohi teha. Vaadake selle pilguga korraks ka Kertu joonistust, kus Hiinalinna värava ees on nii mõnedki kõnekad sildid.

Eesti Kunstiakadeemia lõpetanud Kertu Ehala tuli alul vaid aastaks koos sõpradega maad avastama. Aga nüüd on Brisbane'ist saanud kodu kaugel kodust. Peagi saab Kertust Hiina meditsiini ja nõelravi õppinud spetsialist. Nii et Hiinalinna motiiv pole sellel pildil juhuslikult.

Saksamaal põgenikelaagris sündinud Leene Aavik on Austraalias elanud üle 50 aasta. 1948. aastal tuli pere siia sõjapõgenikena nagu suurem osa Austraalia eestlastest. Kunsti õppis Leene isa käest, jälgides, kuidas too töötab. Isa oli skulptor Edgar Aavik. Kunstnikke on peres olnud aga ennegi. Üks esivanemaid Carl Timoleon Von Neff oli tsaar Nikolai I õukonnakunstnik.

Leene maalib enamasti maastikke, inimesi ja lilli. Abstraktselt, hoogsalt ja tugevate lõunamaiste värvidega. Tema linn on Brisbane'ist põhja jääv Queenslandi Päikeserannik. Just selline Austraalia, nagu me seda teame lugematutest teleseriaalidest. Valge liivaga rannad, päike, suured lained ja surfarid. Ning väikesed erksates toonides majad.

Brisbane sai alguse aastal 1824, mil asutati vangla. 19. sajandi teisel poolel hakkas asula jõudsalt kasvama. Praegu on Brisbane Austraalia suuruselt kolmas linn. Siin elab rohkem kui kaks miljonit inimest ning igal aastal tuleb juurde ligi 50 000 elanikku. Ülelinnastumine, veepuudus, ülekoormatud infrastruktuur ja röögatud kinnisvarahinnad on igapäevane nähtus.

Enne Esimest maailmasõda tegi Austraalia eestlane Jakob Lukats kohaliku osariigi valitsusega leppe, et eestlastele eraldatakse üle kahe miljoni hektari riigimaad. Tingimuseks oli, et Lukats toob kohale 2000 eesti perekonda. Seda muidugi ei juhtunud ja maa anti itaallastele.

Praegu elab siin paarsada eestlast. Brisbane'i eestlaste selts on tegutsenud üle pool sajanda aasta. Nagu mujalegi Austraalia linnadesse, saabusid eestlased ka Brisbane'i kahe lainena. 20. sajandi algul parema elu ihalejatena ja pärast Teist maailmasõda põgenikena punavõimu eest.

Leene Aavik, „8”, 2012
Autori kogu

Kertu Ehala, „Hiinalinn”, 2012
 Autori kogu

N 50.8522° E 4.3554°

Brüssel, Euroopa Liit

Rue Neuve. See on jalakäijate tänav Brüsseli südames. Rahvast liikus siin metsikult juba 1970-ndatel. Tegemist on Belgia kõige popima poepiirkonnaga, kui kaupluste ja ostjate arve uurida. Kus saab äri teha, seal on muidugi ka kõige vägevamad rendihinnad. Siin tänaval täpselt nii ongi.

Võib-olla on siin pildil kuskil ka Endel Kõks ise, ta ju armastas ennast nutikalt omaenda piltidele paigutada. Võib-olla on tal ostukottki käevangus, sest ega siit muudmoodi naljalt läbi pääsegi. Raske tänav isegi sellisele rännumehele, nagu seda oli Kõks. Reklaamsildid on kutsuvad – vaadake neid rõhutatud värve. Vabaduse tunne. Millist rõõmu pakub rahvale tarbimine. Brüsseli vanalinn on nagu ikka Euroopa vanalinnad – tulvil turistilõkse ja ostumagneteid.

Brüsselist ei pääse selles raamatus üle ega ümber. Euroopa pealinn. Siin elab üle tuhande eestlase. Osa töötab siin, osa on lihtsalt perele toeks kaasa läinud. Tekkinud on omamoodi ühte hoidev kogukond. Emakeeles suhtlemine on igas riigis tugev side. Kaasmaalased on siia teinud oma kodud ja bürood, leidnud oma pubid ja koolid ning lastevanemate koosolekud.

Kui lips või range kostüüm riidekappi lükata ja euroametnike kivist ning klaasist linnakust välja astuda, on tegemist ikka väga mõnusa linnaga. Kas või sellesama Rue Neuve'i peal jalutamiseks.

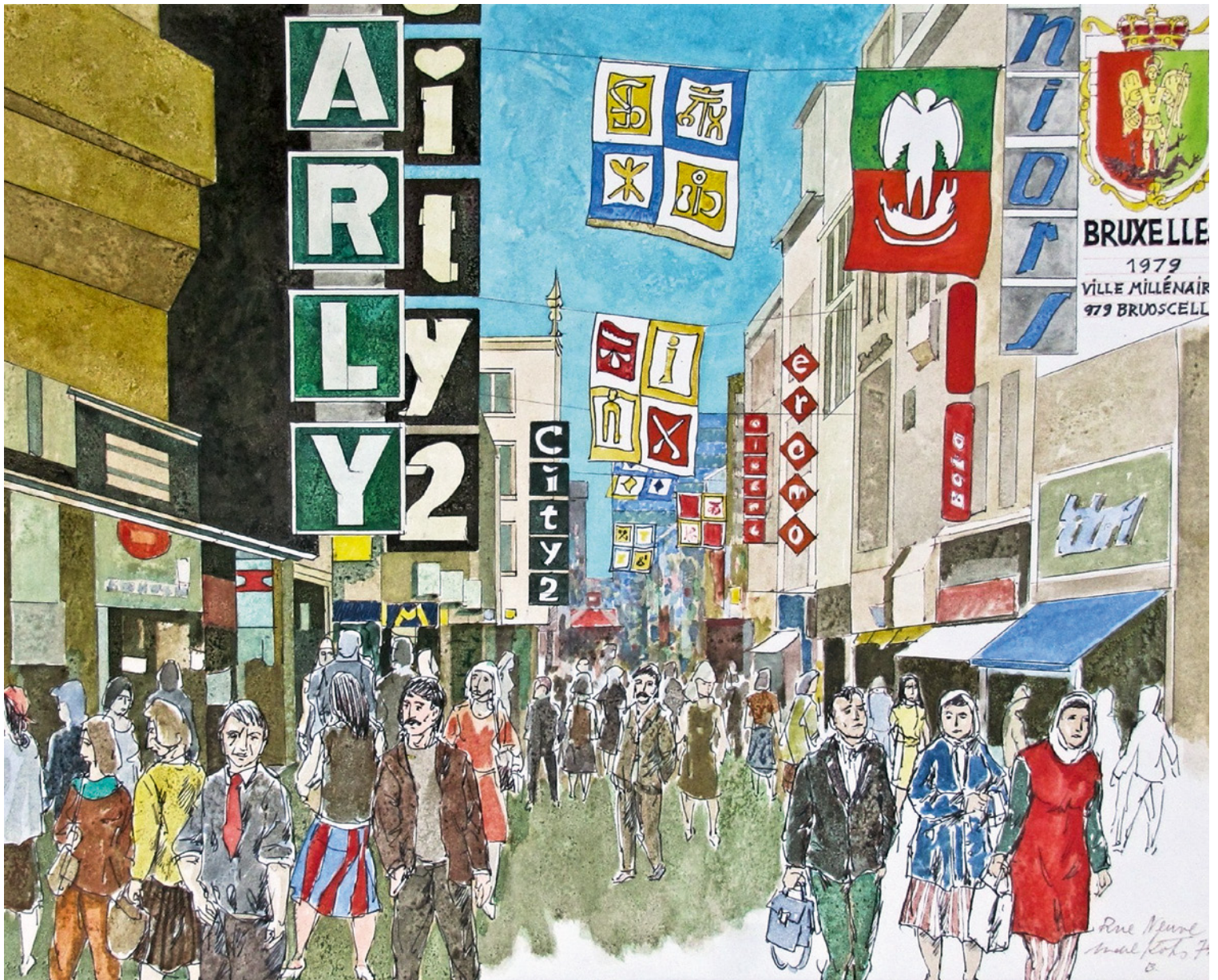
Muidugi pole nii, et siin annab vaid kõrge eurovolinik või parlamendisaadik Eestile näo: Brüsselis tutvustatakse ka kõige lihtsamaid ametipidajaid esmalt ikka päritolu järgi. Paljud eestlased on kodu leidnud äärelinnas, kus on Kesk-Euroopa mõistes ümberringi palju rohelist.

Kohalikud eestlased ütlevad, et Brüssel on elamiseks hea linn. Suurlinn küll, aga mitte liiga lahmakas. Kesklinnas on paras ühest ametiasutusest teise kõndida, kohale jõuab kõige enam veerand tunniga. Suurust on siin muidugi ka. Näiteks parlamendi hiigelsuur söökla toidab päevas tuhandeid euroametnikke ja MEP-e – nemad on europarlamenti liikmed. Lühendeid siin linnas armastatakse.

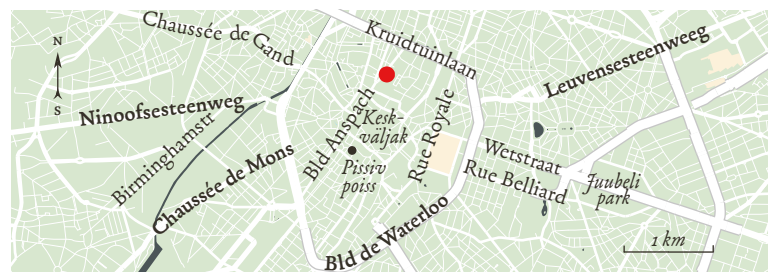

Brüsseli eestlased töötavad õhtuti ametlikult tööajast kauem, aga nii teevad ka paljud kodueestlased. Kes veel prantsuse keelt ei oska, käib Brüsselis õhtuti keelt tudeerimas. Nädalavahetustel sõidetakse linnast välja mere äärde või põigatakse Pariisi ja mujale. Euroopa teised pealinnad on ju käeulatuses.

Brüsselist sai Euroopa Liidu pealinn paljuski läbi juhuse – Belgia suutis Euroopa Liidu ametitele kärmesti büroopindu pakkuda. Linnapildis on näha, kuidas kontoripindade rajamiseks on kunagi lammutatud kvartalite kaupa ajaloolisi uhkeid hooneid, et ruumi teha uutele ja teinekord juhuslikele majadele. Brüsseliseerimiseks kutsutakse sellist linnaplaneerimise stiili.

Endel Kõks, „Rue Neuve”, 1979
Erakogu

N 52.2043° E 0.1166°

Cambridge, Inglismaa

Viimastel aegadel astub Cambridge'i suunas igal aastal vähemasti kümme eestlast. See on ilmakeelne ülikoolilinn. Meile aga üks tulevikulinnadest, kus eestlaste kogukond kosub kiiresti. Pealegi on siin end harinud eestlased raudselt need, kes hakkavad varsti Eesti nägu kujundama. Siin askeldavad noored naasevad hiljem Eestisse ja annavad sünnimaa arengusse oma panuse.

Omaette elamus on kõndida Cambridge'i kolledžite rohetavate haljasalade vahel. Jälgida neid tõtlikke ja asjalike nägudega tegelasi. Mõne noorhärja vanaisa istus samas pingis, kus tema pojapoeg nüüd omi õppetükke teeb. Traditsioonid. Ja reeglid, mis mõeldud järgimiseks. King's College'i murul tohivad käia ainult õppejõud ja vanemad õppurid.

Maast madalast kunstiga tegelenud ning Tartust-Tallinnast maailma lennanud Frank Koop joonistas King's College'i suursugust koolihoonet. Ta ise on viimased kaks aastat illustratsiooni ja animatsiooni õppinud just Cambridge'is, täpsemalt küll Anglia Ruskini ülikoolis. Selle õppehooned asuvad samuti kesklinnas ja siin on kõik, mida moodsalt ülikoolilt tahta: laboratooriumid, kunstistuudiod, raamatukogu, teater, meditsiinikeskus, restoran. Esimesel kursusel oli Franki üheks õppeaineks *illustration in the round*. See tähendab, et tuli linnas ringi liikuda ja eri kohti joonistada. Vaatlusel põhinev aine võimaldas ülikoolide linnast põhjaliku ettekujutuse hankida. Eriti südalinnast leiab täpselt selliseid paiku, mida paberile kanda. Koht, kus saavad üheks ajalugu, arhitektuur ja praktiline funktsioon. Kus mujal kui Cambridge'is.

King's College'i hoone on linnas ilmselt kõige kuulsam. Nagu üks vägev magnet, mis tirib pilgu enda külge ega taha enam lahti lasta. Kunagine kirik, nüüdne ülikool. Arhitektuuripärl, mille kaunistuste ja dekoratsioonide rikkus on igale kunstnikule väljakutse. Just see Franki köitiski.

Cambridge'is ja Oxfordis asuvad Inglismaa ainsad täielikult kolledžipõhised ülikoolid. Need on

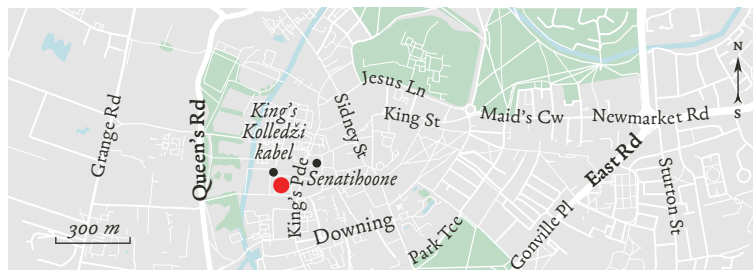

kibedad konkurendid, kuigi Oxfordi peetakse paremaks humanitaarias ja Cambridge'i jällegi loodusteaduste alal. Sellise struktuuriga ülikoole on maailmas aga üldse vähe. Cambridge'i ülikool koosneb 31 kolledžist. Igaüks tegutseb sõltumatult. Nendel on oma varad, tulud ja positsioon. Õhtusöögid, kus tuleb kanda ülikonda ja selle peale panna ülikooli talaar. Vanaaegne söögisaal. Sööming nagu stseen mõnest Harry Potteri raamatust.

London jääb siit vaid tunnise rongitee kaugusele. Aga too on hoopis teine maailm. Elanikke on Cambridge'is ju vaid 100 000. Meenutab õhustiku poolest ehk Tartut, ainult et autode asemel on siin jalgrattad rohkem moes. Kohvikud ja pisikesed poekesed täitunud noorte inimestega. Veerand linlastest on ju tudengid!

Frank Koop, „King's College”, 2012
Autori kogu

N 10.4909° W 66.9009°

Caracas, Venezuela

Koht, kus saavad ootamatult kokku eksootiline loodus ja tsivilisatsioon. Iguaane on siin palju. Inimesi on palju. Okastraati on palju. Iga korralikum aed ja maja on traadiga kammitsatud. Need kaitsevad kurikaelte eest, sest ega Caracas pole lihtne koht. Nii vaikne, kui siit aknaservalt paistab, pole see linn kunagi. Tänavad on autodest, tossust ja helidest punnis. Päike loojub õhtul kell kuus, aga elu Kariibi mere lähedal ei raue.

Mäenõlvad on käepärastest materjalidest ehitatud majakesi täis. Ka lihtsamate kodude ees seisavad mugavad autod. Ühe euro eest saab sada liitrit kütust – see teeb liikluse tihedaks. Sõidukitel küljes tumedad klaasid, sõites käivad ukсед klõpsti lukku, et mõni võõras sõidu ajal sisse ei hüppaks. Ometi on see eesti linn.

Siia jõudsid paljud sõjapõgenikud Rootsi või Saksamaa kaudu. Venezuela oli valmis töökäsi vastu võtma ja Lõuna-Ameerikasse pääsesid lastega pered hõlpsamalt. Tõeline multimees – kujur, maalikunstnik, karikaturist ja luuletaja – Ants Erik Vomm jõudis kunstnikest ema ja õega Caracasesse 1948. aastal Augsburgi põgenikelaagrist. Siia oli tekkinud pisike eestlaste kogukond, kus võis olla sadu kaasmaalasi. Lend oli raske, tee peal läks lennuki propeller põlema ja õhusõiduk võttis suuna ookeani peale. Hädamaandumine jättis perekonna paariks päevaks Newfoundlandi.

Ema Benita Vomm andis end tööturul üles majateenijana, Ants värvijana. Vommid viidi esmalt Venezuela džunglisse läbikäigulaagrisse, kuid tänu teistele eestlastele sai Benita majateenijaks ameerika miljonäri kodusse Caracases. Viie aasta jooksul kolisid nad 11 korda, kuni lõpuks Kanaadasse emigreerusid. Paar aastat asus nende kodu just sel Coloni tänaval Los Caobose linnaosas.

Caracas kujunes eestlaste jaoks ka ärikeskuseks. 1946. aastast elas selles linnas Pääsküläst pärit poiss Harry Männil. Vahest üks suurema haardega eesti juurtega ettevõtja üldse. Männil jõudis Venezuelasse Rootsi kaudu. Taskus kümme dollarit, kotis paar särki-lipsu. Alustas kohvi ekspordiga, siis tulid autod ja põllupidamismasinad, loomakasvatus. Kokku sirgus mõjukas firmavõrk, mida juhiti Caracasesst, praegu ohjavad seda tema järglased.

Eestlased tõusid sealsesse ärieliiti tänu eestlasest diplomaadile ja mõjukale ärimehlele Albert

Tattarile. USA-sse elama kolinud Tattaril olid seal vägevad sidemed, mis võimaldasid teenistust alumiiniumit tootva suurfirma Alcoa juures. Selle ettevõtte ülesandel hakkas Tattar 1940-ndate lõpus looma äriüksust Venezuelas. Nii sündis 1951. aastal Lõuna-Ameerika suurim põllumajandusmasinate ja autode sisetootja ACO Group. Selle asutajateks olid Albert Tattari kõrval eestlased Arnold Orav ja Harry Männil, hiljem kutsuti äritegevuse juurde veel Herman Malvet.

Tattar juhtis firmat aastani 1970, siis andis selle üle tükk maad nooremale Männilile. Tattari mastaapi näitab asjaolu, et aastakümneid juhtis ta Venezuela suurtöösturite direktorite nõukogu. Eestlased kontrollisid ACO-t 1994. aastani, kui Männil lahku läi ja uue äriimpeeriumi rajas.

Ants Erik Vomm, „Avenida Colon”, 1951
Erakogu

